

הגשת ראיות בשלב הערעור ומעשה בית דין בהליך אזרחי – ההיבט הראייתי (בעקבות ע"א 9400/03 עזבון המנוח פולק ז"ל נ' ציון)

שלי פפרברג*

- (1) הקריטריונים שקבעה ההלכה הפסוקה להגשת ראיות בשלב הערעור: בהתאם לתקנה 457 לתקנות סדר הדין האזרחי¹ שנושאה: ראיות נוספות בערעור אנו למדים כי: בעלי הדין בערעור אינם זכאים להביא ראיות נוספות לפני בית המשפט של ערעור מלבד החריגים הבאים:
- * אם בית המשפט שבערכאה קודמת סירב לקבל ראיות שמן הראוי היה לקבלן, או
- * אם סבר, בית המשפט של ערעור, שכדי לאפשר לו מתן פס"ד, או מכל סיבה חשובה אחרת, דרושה לו הצגת מסמך או חקירת עד.
- במקרים אלו רשאי בית המשפט שלערעור להתיר הבאת ראיות נוספות.
- (2) הסיפא של תסד"א 457 קובע כי באם בית המשפט התיר הבאת ראיות נוספות עליו לרשום את נימוקיו לכך ולפרש את העניינים שבהם יש לצמצם את הראיות.
- (3) כותב ד"ר חמי בן נון בספרו² כלל וחריג: הכלל הוא שאין לבעל דין בערעור זכות קנויה להביא ראיות נוספות, ולכן אינו רשאי לצרף ראיה שלא הוגשה לבית המשפט קמא אלא ברשות בית המשפט של ערעור³ והחריג הוא שקיימות נסיבות שבהן תותר לו הבאת ראיות כאלה והן תלויות בשיקול דעתה של ערכאת הערעור.⁴
- (4) העקרון הבסיסי הינו כי דלתותיהם של בית המשפט פתוחות לרווחה לפני המבקשים סעד, ויכולת הפניה לבתי משפט היא מזכויות היסוד של האדם. ואולם מש"עברנו את השערים ונכנסנו אל הטורקלין", כלל הוא לעניין הגשתן של ראיות, שבעל דין אמור וחייב להגישן ב"חבילה אחת" ולא בתפוזרת, זעיר שם זעיר שם⁵.
- (5) נטית בית המשפט של-ערעור הינה הקפדה גבוהה יותר על כללי הפרוצדורה הקובעים את סדר הבאת הראיות, ויש להניח כי ידרוש כי כל אחד מבעלי הדין יימצה את ראיותיו" עד תום ויגישן תוך פרשת-התביעה או ההגנה שלו וזאת מחשש לליקוי מידת הדין⁶.
- (6) הפסיקה הבחינה בין שני מקרים:
- (א) הבאת ראיה נוספת להוכחת עובדה, שאירעה לפני מתן פסק הדין שמערערים עליו, ונטענה

¹ תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (להלן: "תסד"א")

² ח' בן-נון, הערעור האזרחי (תשס"ד), 448

³ ע"א 19/82 וקסמן נ' גונן, פ"ד לח(1) 553, 554 (1984).

⁴ ע"א 401/76 ויינשטיין נ' בחור, פ"ד לא(1) 81 (1976); ע"א 488/83 צנעני נ' אגמון, פ"ד לח(4) 141, 147 (1984)

⁵ בע"א 579/90 רוזין נ' בן נון, פ"ד מו(3) 738, 742-743 (1992) (להלן: "פס"ד רוזין"); א' הרנון: "דיני ראיות" (כרך א, תש"ל), 132.

⁶ ע"א 507/64 בטאן נ' זאבי, פ"ד יט(4) 337, 339 (1965).

(ב) הבאת ראיה נוספת להוכחת עובדה חדשה שאירעה אחרי מתן פסק הדין.⁷

(7) לגבי הראיות, המתייחסות למה שקדם למתן פסק הדין, ההלכה היא כי יטו להתרת הגשתן, אך זאת רק אם המבקש לא ידע על הראיה ולא יכול היה לגלותה בשקידה ראויה, וכן אם לא נהג המבקש בחוסר תום-לב, הגישה היא לא להתיר את הרצועה יתר על המידה ולא להביא להפקרות בסדרי הדין.⁸

(8) הנימוק לגישה זו הינו כי מקום שהמבקש להביא ראיה נוספת בערעור התרשל ולא הביא בבית-משפט קמא אותן ראיות, שמבקש הוא להגישן בערעור ושיכול היה בנקל להביאן אילולא התרשל, לא ישתמש בית המשפט של ערעור בסמכותו זו,⁹ ויטיל את האחריות ל"נזק הראייתי" על בעל הדין המתרשל, וזאת מתוך עקרון סופיות הדיון ויצירת מעשה בית דין, גם במישור הראייתי, קרי: בשיטה האדוורסרית בה כל צד מביא ראיותיו, במועד – הערכאה הדיונית מכריעה לפי הראיות שבפניה בלבד. משנמנע צד מלהביא ראיה רלוונטית שהיתה "בקצות אצבעותיו" יש לגזור גזירה שווה למקרה בו לא טען צד טענה רלוונטית ומושתק מלעשות כן בערעור, בו ברירת המחדל היא כי יפסק לפי חומר הראיות שהיו בפני בית המשפט קמא.¹⁰

(9) מנגד, בית המשפט ייטה להיעתר לבקשה לקבל ראיות כאשר הנסיבות העובדתיות שביסוד הראיה נתגבשו רק לאחר סיום שלב ההוכחות, ולמבקש לא הייתה אפשרות אובייקטיבית להגישה במועד.¹¹

(10) בנוסף, יבדוק בית המשפט אם קיימת במקרה דנן אפשרות ממשית שהראיה החדשה תשנה את מערך החבות והזכויות המהותי של הצדדים, ולפיכך תשפיע על תוצאותיו של ההליך באם תתקבל.¹²

(11) בית המשפט יתחשב גם באופי הראיה הנוספת, האם היא "פשוטה"; מהו השלב אליו הגיע המבקש (ככל שהמשפט מצוי בשלב מתקדם יותר כן יטה בית המשפט שלא לקבל את הראיה); כאשר הגשת הראיה הנוספת אינה עניין טכני פשוט, אלא דורשת מהצדדים ומבית המשפט להידרש שוב פעם לסוגיה שכבר לובנה או שניתן היה ללבנה מבעוד מועד וכאשר ההליך בבית המשפט נמצא בשלב מתקדם, אין מקום להיעתר לבקשה להגיש ראיות נוספות.¹³

(12) יש להבחין בין מצב בו מבקשים מערכאת הדיון (השומעת את הראיות), לאפשר הגשת ראיות נוספות בפני בית המשפט דלמטה - לאחר שנסיבות שלב ההוכחות, שאז תהיה נכונות גבוהה יותר להיעתר לבקשה הואיל והשופט השומע ראיות טרם קם מכיסאו¹⁴, לבין בקשה - להגשת ראיות נוספות בפני

⁷ ע"א 301/89 כהן נ' שבאם, פ"ד מו (2) 136, 140-141 (1992) (להלן: "פס"ד שבאם"); ד"ר יואל זוסמן: סדרי הדין האזרחי (מהדורה 7 - 1995), 849 (להלן: "זוסמן").

⁸ ע"א 538/82 נצראל נ' רגואן, פ"ד לו (2) 722, 730 (1983); ע"א 182/60 אבן נ' פקיד השומה, פ"ד יד 1308 (1960).

⁹ ע"א 371/81 נוראל נ' אלשיך, פ"ד לו (4) 607, 600 (1983) (להלן: "פס"ד נוראל").

¹⁰ ראה תסד"א 453.

¹¹ רע"א 1297/01 מיכאלוביץ' נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה (4) 577, 579 (להלן: "עניין מיכאלוביץ'").

¹² שם, שם.

¹³ בשי"א 17554/05 לוי נ' חיפה כימיקלים בע"מ, פדאור (לא פורסם) 06 (4) 561.

¹⁴ כנסיבות בעניין מיכאלוביץ', ה"ש 12 לעיל.

בית המשפט של ערעור, לאחר בית המשפט קמא נתן פסק דין וסיים את תפקידו (דבר המהווה חריג לפי תסד"א 457), במעין "סבב ראיות שני".

(13) ברור כי במקרה הראשון הנטיה להתיר תוספת ראייתית גבוה יותר ואילו במקרה השני, ועל אחת כמה וכמה כשרשלנות המבקש תחייב, כמו בעניין ציון נ' מכנס שידון להלן, להחזיר את התיק לבית המשפט קמא, כדי שיפסוק דינו בנושאים הנדונים בראיות החדשות - ימנע בית משפט של ערעור מלאפשר הגשת ראיות בערעור¹⁵, כמו גם במקרה של שיהוי¹⁶.

(14) גם הפרוצדורה של הגשת הבקשה לראיות נוספות בערעור, הינה תיאור עיקר מהותה של הראיה ללא צירופה של הראיה עצמה¹⁷, וזאת כדי למנוע השפעה שלא כדין על שיקול דעתו של בית המשפט של הערעור.

(15) מנגד ראוי לשים לב למגמה הכללית של הפסיקה בשנים האחרונות לפיה הפרתם של כללים דיוניים, גם אם נבעה מרשלנות מסויימת מצד בעל דין, אינה צריכה להכריע את ההליך, אם ניתן לתקן את התקלה בלא פגיעה בבעל-הדין שכנגד¹⁸.

(16) נוכח הקריטריונים שנקבעו בפסיקה בדבר הגשת ראיות נוספות בערעור יש לתמוה על פסק דינו של בית המשפט העליון בערעור ציון¹⁹ שכן פסק הדין נשוא הערעור²⁰ התבסס על הקביעה כי לא צורף נסח עדכני להוכחות בעלות החברות נשוא התובענה ביחידות בבניין, כמו גם אסמכתא לטיפול משיב 3 בהליך איחוד וחלוקה או כי יפוי הכוח נשוא התובענה הינם להבטחת זכויות החברות הנ"ל וכיוב'. ראיות שנמצאו, לכאורה, "בקצות אצבעות" המשיבים אך הללו נמנעו משום מה מלהגישן – הרי שלפי הכללים שלעיל, היה מקום לדחות את הערעור נוכח העובדה כי דובר בראיות שהיו קיימות לפני מתן פסק הדין נשוא הערעור, ועל המערערים היה לחוב באחריות למחדלם הראייתית, במיוחד נוכח אופיין המורכב והצורך לשמוע עדות וחקירות עדים והצורך לשוב וללבן סוגיה שיש בה לכאורה "מעשה בית דין ראייתי". ההנמקה לפיה בתיק אחר, בו המערערים בערעור ציון היו משיבים גם כן (יחד עם אחרים שלא היו צד בתיק נשוא ערעור ציון) אך זהות התובעים היתה שונה²¹ נתן אותו בית משפט ואף אותה שופטת פסק דין, שתוצאתו סותרת (אי מחיקת ה"א) – אין בה כדי להוות עילה לקבלת ראיות שניתן היה להגישן מלכתחילה. נהפוך הוא: דווקא העובדה כי בתיק האחר טרחו המשיבים

¹⁵ פס"ד נוראל, 607

¹⁶ המ' 284/64 ששון נ' ששון, פ"ד יח (3) 36 (1965); זוסמן, 851; פס"ד רוזין, 743.

¹⁷ נשיא בית המשפט העליון: הודעה בדבר אופן הטיפול בבקשות להגשת ראיות נוספות בערעור המתנהל על-פי צו סיכומים בכתב, פ"ד נו (1) 954.

¹⁸ וראה: ע"א 2237/01 עראידה נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט, פ"ד נו (1) 865 (2001); בש"א 10350/01 מור נ' פלסטין פלנטיישנס בע"מ, פ"ד נו (6) 453, 464 (2002); ע"א 189/66 ששון נ' "קדמה" בע"מ, פ"ד כ(3) 477 (1966).

¹⁹ ע"א 9400/03 עזבון המנוח פולק ז"ל נ' ציון, פדאור (לא פורסם) 04 (17) 613 (2004) (להלן: "ערעור ציון")

²⁰ ה"פ (מחוזי ת"א) 1324/02 ציון נ' מכנס (לא פורסם 28.7.2003) (להלן: "פס"ד נשוא ערעור")

²¹ ה"פ (מחוזי ת"א) 871/02 גז נ' עזבון פולק ז"ל, פדאור (לא פורסם) 04 (26) 817 (2004) (להלן: "התיק האחר")

להביא ראיות לאישוש טענותיהם²², הגם שתיק הפס"ד נשוא הערעור והתיק האחר נוהלו, לכאורה, במקביל, צריכה הייתה להביא את בית המשפט העליון לדחות את הערעור.

(17) זאת ועוד, דווקא נוכח העובדה כי לאחר שהוחזר התיק לבית המשפט קמא טרחו המשיבים להביא את הראיות שיכולים היו להביא מלכתחילה²³ אותם טרחו לכאורה להביא בתיק האחר – יש לראות בדרך התנהלותם מלכתחילה משום רשלנות לכאורה העולה כדי זלזול בהליך וחוסר תום לב החל על בעל דין בהליך משפטי²⁴.

(18) עוד יש לתמוה מדוע הסכים ב"כ המשיבים בערעור, שזכה בדינו בפס"ד נשוא הערעור, לבטל את פסק הדין נשוא הערעור ולהשיב את התיק לבית המשפט קמא על מנת שישמע את הראיות שהמערערים לא הביאו מלכתחילה, מקום שידע כי אותה שופטת פסקה כנגד עמדתו (בתיק האחר) משהוגשו לה מלוא ראיות הנתבעים. וכן יש לתמוה על מחדל לכאורה של התובעים, לאחר החזרת התיק לבית המשפט קמא לשמיעת ראיות נוספות, מלהביא תצהיר משלים לסתירת הראיות החדשות – ואם ידע ב"כ התובעים כי אין בידי ראיה רלוונטית לסתור ה"ראיות החדשות" – מדוע הסכים לביטול פס"ד נשוא הערעור?

(19) לעניות דעתנו הנימוק לפיו פס"ד בתיק האחר יצור פסיקה סותרת, אין בו כדי להצדיק ביטול פס"ד נשוא הערעור, שכן, כידוע, בהתאם לדיני הראיות, כל פסק-דין עומד לעצמו, ואין בית-המשפט יכול לסמוך את ההכרעה בעניין העומד בפניו אלא על חומר הראיות הגלוי והידוע לו, כפי שהובא בפניו על-ידי בעלי-הדין באותו הליך, ולא לפי ראיות שהוגשו בהליך אחר, שכן: עובדות שנקבעו במשפט אחר אינן אלא עדות שמיעה בלתי קבילה המובאת מכלי שני, ומסקנות של בית-המשפט בהליך אחר אף הן אינן קבילות בהיותן בבחינת "חוות-דעת"²⁵.

(20) אשר על כן, בהחלט יתכן מצב בו פסקה אותה שופטת פסיקה "סותרת" בתיקים שונים, בין בעלי דין שונים (גם אם בחלקם) אם חומר הראיות שהוצג לפנייה היה שונה.

* סטודנטית שנה ד' לתואר LLB במכללת שערי משפט

²² ראה למשל סעיף 5(ח) לפס"ד בתיק האחר.

²³ הי"פ (מחוזי ת"א) 1324/02 ציון נ' מכנס, פדאור (לא פורסם) 06 (6) 604 (2006) (להלן: "פס"ד לאחר ערעור").

²⁴ בר"ע 305/80 שילה נ' רצ'קובסקי, פ"ד לה (3) 449, 461 (1981); ע"א 579/83 זונשטיין נ' זונשטיין, פ"ד מב (2) 278, 290 (1988).

²⁵ ע"פ 11024/02 מנצור נ' מדינת ישראל, פ"ד נח (1) 444, 436 (2003).